

RECENZII

**Blaga Mihoc, *Judecata cea dreaptă*,
Editura Logos 94, Oradea, 2012, 507 p.**

Istoricul orădean Blaga Mihoc este un autor prolific în ultimele două decenii.

Cartea cuprinde “trei studii și o pereche de encomioane sau conferințe...”. “În primul dintre studii, devenit titlu al acestui volum se discută pe marginea unor protocoale încheiate de către componenții Consistoriului greco-catolic din Oradea cu ocazia unor procese dintre membrii cuplurilor de căsătoriți”, așa cum ni se precizează în cuvântul “Către cititor”. În tot evul mediu biserica a fost instanța civilă prin excelență, cea căreia împincinații i se adresau cu cereri de divorț adulter, răpiri sau chiar pedepsirea înșelăciunilor sau a silniciilor (violurile). Cartea continuă o direcție istoriografică ilustrată la noi și de cunoscuta “*Lege și fărădelege în lumea românească veche*” a lui Dan Horia Mazilu, dar și de cărțile publicate anterior de autor. La temelia întregului volum se află o asiduă muncă de arhivă.

Protocoalele proceselor provin de pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea și până spre jumătatea celui următor. Membrii consistoriului judecau pricini diverse precum ruperea logodnei, bigamia și poligamia, abandonul familial și încercau să joace rolul “mediatorilor” de astăzi.

Autoritățile, la rândul lor, încercau să reglementeze din ce în ce mai mult căsătoria precum diploma imperială emisă de Iosif al II-lea la 6 martie 1786. Patenta a fost tradusă în românește, tipărită cu litere chirilice și răspândită în toate parohiile. Statul încerca să «modernizeze» această veche instituție prin nerecunoașterea logodnei, o lovitură grea adusă atât bisericii, cât și familiilor din care proveneau însurățeii. De multe ori, acestea din urmă oficiau logodnele ca pe adevărate căsătorii, chiar și atunci când mirii erau minori. Căsătoria era considerată, astfel, nu numai un act religios, ci și “un contract de natură politică” cu reglementare laică prin instanțe judecătorești. Legea prevedea condițiile de căsătorie, bigamia, căsătoria persoanelor văduve fără dovezi ale decesului foștilor soți. Ea reglementa și căsătoria între rude directe, verișori sau cumnați și cuscri care nu se putea oficia decât cu aprobarea împăratului sau a reprezentanților curții. Erau condamnate căsătoriile cu «forța» prin «răpirea» fetelor. Dacă scoasă de sub puterea răpitorului «mireasa» va dori căsătoria, «mai mult nu trebuie a să împiedica». Sunt reglementate adulterul, adică relațiile între “preacuvări” și “preacuve” însă numai dovedite în instanță. Dreptul de căsătorie al militarilor era limitat de o «slobozenie scrisă» de la comandanți, iar căsătoria supușilor creștini din Țările Habsburgilor cu necreștini era interzisă.

Reglementarea imperială din 1786 a fost pregătită de împărăteasa Maria Tereza care ceruse bisericii să intervină mai energic în reglementarea căsătoriilor.

Sunt prezentate circulare episcopești abundente în pilde, multe într-un limbaj ușor de înțeles de către enoriași : “va lăsa omul pre tată și pre mamă și să va lipi de muiera sa, iară nu de muierile sale ... și vor fi amândoi un trup și nu vor fi trei sau mai mulți un trup ».

Efortul de legiferare este prezentat și prin circulara din 9 februarie 1788 prin care statul se asigura de soarta copiilor orfani care trebuiau asistați “în tinere de mâncare, la sate dați” cu condiția să urmeze școala. Ei se aflau sub administrarea preoților însărcinați cu dări de seamă și consemnarea sumelor primite de la stat într-un « catastif » sau « ziar » cu rubrici tipărite. « Casa copiilor găsiți » și « Casa copiilor săraci rămași de părinți » erau forurile tutelare de specialitate, un fel de direcții ale protecției copilului de azi.

Interesul istoricului pentru anecdotic este sesizabil prin prezentarea unor fraze originale redactate într-un savuros limbaj de epocă sau prin fraze proprii, atunci când autorul dorește să puncteze: “așa cum scrie Francesco Grisellini (pentru Banat) ... exista obiceiul ca tinerii să se căsătorească la vârste între 13-16 ani, fapt dăunător nu doar trăiniciei noii familii, dar și sănătății actanților, căci la acele vârste nu erau maturizați, nici din punct de vedere fizic, nici mental.”

Foarte multe episoade relatate dovedesc un interesant comic de situație. La subcapitolul “Seducție și amăgire” sunt tratate cazurile de “înșelăciune” ale unor persoane, bărbați și femei de către altele. Către episcopul Meletie Kovacs se adresează tânăra Miko Ilona din Munkacs care l-a cunoscut la un pelerinaj pe Kovacs Ferencz enoriaș greco-catolic din Oradea cu care a avut o relație. Cum îndrăgostiții își fac jurăminte, el i-a promis ca în caz de retragere a propunerii de căsătorie să achite consistenta sumă de 600 de florini (echivalentul unei căsuțe în Oradea). Reclamanta a considerat că suma nu trebuie lăsată celui ce o promise din considerentul că reprezenta un motiv important pentru a îi cere mâna.

Un orădean pe nume Flore Blaga locuia la 1778 în Velența la “teglele căptălanilor” pe lângă fosta fabrică de cărămizi. La el lucra Maria (Anuța) Moraru care s-a plâns episcopului Moise Dragoș arătând că de ornipie (ziua Domnului din luna iunie) și până la “câșlegile” anului viitor a lucrat în gospodăria acestuia și a întreținut cu acesta relații intime, îngrijindu-i casa “ca o găzdoaică”. Flore i-a spus însă că ar trebui să-i aducă de la Baia Mare, orașul natal, dovada că “n-are bărbat viu”, potrivit unui precucernic obicei. “Eu mă voi duce, dară apoi, eu oi umbla în vreme de iarnă și apoi mi-i celui (înșela). Și s-au jurat crâncen”. “Și-am mers ... pân tină, pân apă, cum Dumnezeu știe, și am venit mai curând de 4 săptămâni, și l-am aflat înșurat și așa am rămas cu înșelăciune, atâta osteneală ce am făcut, în vreme de iarnă și chelșig (cheltuială) luându-mi *pășuș* (adeverință) de la *varmeghie* (conducerea comitatului) și atestații de la stăpânii la care am slujit”. Reclamanta precizează apoi că tocmai născuse un copil din urma legăturii cu Flore. La audierea martorilor aceștia au declarat că “tot laolaltă au mâncat”, trăind unul cu altul “ca muiera cu bărbatul său” și că a vrut să se cunune cu ea “în Katonavaros-Velența”, dar preotul dorea

dovada că nu mai are bărbat. Hotărârea Consistoriului aprobată de Moise Dragoș a fost să fie plătiți “12 florini pentru vonat, iar ținerea pruncului alți 14”. Autorului nu-i scapă nici moralitatea preoteselor, viciile precum lenea, beția și violența, desfrânarea sau doar motive de neînțelegere din cauza impotenței. Acestea sunt cuprinse în sute de pagini cu exemple extrase din documentele Consistoriului. Ele sunt prezentate integral în 23 de anexe la final.

Capitolul al II - lea intitulat “Resurse materiale” reprezintă o contribuție de istorie economică a episcopiei greco-catolice de Oradea. Înfițată în anul 1777, noua eparhie avea nevoie de o bază materială consistentă. Ea a fost constituită din ruperea din averea funciară a episcopiei romano-catolice a unei zone compacte situată în sud-estul Bihorului, așa numit domeniu la Beiușului. Cea care îl acordase acestei biserici românești a fost împărăteasa Maria Tereza, dar cel care a înfățuit-o a fost fiul ei împăratul Iosif al II-lea. Luminatul împărat a emis *Diploma* sau *Literele fundamentale* de întemeiere ale Domeniului de Beiuș din 16 februarie 1781, urmată de o alta despre folosirea veniturilor, pentru îndemnizațiile clericilor capitulari, întreținerea clericilor din școli, a bisericii catedrale din Oradea, a cantorilor și pentru nevoile reședinței episcopale. La acestea se adăugau suma datorată fiscoșului, plata preoților și dascălilor din dieceză și cea pentru dotarea parohiilor. Statul urma să recupereze apoi investiția de la “comunități” care trebuiau, după lege, să asigure plata parohiilor. Din veniturile domeniului trebuiau alocate fonduri pentru construirea unei mănăstiri și pentru propaganda spre atragerea românilor la biserica Romei. Actul fundacional rezezintă un document deosebit de valoros pentru istoria Bihorului și a românilor transilvăneni care vor găsi la Beiuș casă, masă și învățătură în toată epoca modernă. La reforma agrară din 1921 domeniul a fost desființat. Au mai rămas doar proprietățile de la Beiuș, Holod, Stâna de Vale și Huta Finișului. În perioada interbelică mai exista o fermă, o fabrică de spirt și așa numita “Pivniță de Piatră” în Beiuș. La Stâna de Vale urma să fie construită o uzină electrică care să furnizeze Primăriei Oradea energie electrică la un preț avantajos. După lungi deliberări a fost construită doar o uzină mică care a asigurat până în anii 60 necesitățile stațiunii. Lângă moara domenală de apă din Beiuș se aflau și clădirile fostei Casine Române. Păstrăvăria întemeiată la Hută va furniza pește chiar și pentru Palatul Regal. La cariera de marmură neagră de la Stâna de Vale a lucrat și Dănilă Andrițoiu, un sculptor ajuns la închisoare în 1938 datorită vederilor sale legionare, cel care a edificat capela Frențiu din cimitirul municipal din Oradea.

Al treilea capitol, *Desființarea*, recompilează prin textul și anexele prezentate agonia și dispariția oficială a episcopiei greco-catolice de Oradea condusă de Dr. Valeriu Traian Frențiu, “Seniorul Episcopatului Bisericii Române Unite”.

Volumul încununează o carieră îndelungată ca istoric al epocii moderne și aproape un deceniu și jumătate de cercetări privind relația între biserică și societate. Cu 484 de pagini de text, cuprinzând și anexele documentare și cu un index la sfârșitul ediției, volumul poate pune pe gânduri orice cititor. Astfel, coperta conține un text în

care Florin Ardelean ne chestionează asupra istoriei. – “Cine trăiește și cine e deja dincolo ? noi prin nevolnica frivolitate a zilelor de-acum fade și incerte? Ori poate Ei, locatari fără chirie prin saloanele aulice ale umbrei?”.

Sorin Bulzan